

ЩО ТАКЕ ПОЛЬСЬКА АНАЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ?

Рецензія на книгу проф. Я. Ядацького “Польська аналітична філософія. Дослідження її спадщини” (Jacek Jadacki. Polish Analytical Philosophy. Studies on Its Heritage. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe “Semper”, 2009. – 384 pp.)

© Ігор Карівець, 2011

Книга “Польська аналітична філософія” проф. Я. Ядацького про витоки, становлення, занепад і розквіт польської філософії, а головню про її досягнення. Я. Ядацький скрупульозно аналізує досягнення кожного філософа, який так чи інакше належав чи зараховував себе до кола аналітичних філософів, які намагалися створити наукову філософію. Його історико-філософський розгляд є настільки детальним, що охоплює й особистості філософів, їхній стиль життя, манеру триматися з людьми тощо. Крім цього, ця книга спростовує твердження про поділ філософії на “континентальну” і “острівну”, адже витоки аналітичної філософії – саме в континентальній Європі.

Книга проф. Я. Ядацького складається з трьох частин та додатка детальної бібліографії польської логіки з другої половини XIV ст. і до першої половини XX ст.

У першій частині “Інтереси та напрямки” автор розкриває шляхи розвитку сучасної польської логіки та її досягнення. Також у цій частині книги проф. Я. Ядацький подає стисло історію польської філософії, починаючи з XIII ст. Безперечно, розвиток логіки стимулював виникнення наукової філософії, яка досягає вершини свого розвитку саме у львівсько-варшавській школі, засновником якої вважається К. Твардовський. З огляду на це, важливим є підпункт першої частини “Концептуальна система Львівсько-Варшавської школи”, в якому розкрито основні підходи та методи її представників до того, що можна назвати “творенням філософії”

Важливо, що читач з книги проф. Я. Ядацького може сформулювати для себе уявлення про напрями в самій науковій філософії та її підхід до вирішення тих чи інших “філософських проблем” Розглянемо, наприклад, як представники наукової філософії розв’язували проблему співвідношення знання та реальності. Аналіз того, “що є”, веде до його меж чи рамок, в яких те, “що є”, існує. Класифікація та систематизація в аналітичній філософії (науковій філософії) зводиться до класифікації та ієрархізації об’єктів зовнішнього світу (аналітична онтологія); друга гілка цієї філософії – епістемологічного напрямку, тому дотримується досвіду й аналізує його, бо намагається дослідити структуру досвіду і те, як людина пізнає і як формується зміст пізнання, зміст досвіду. Епістемологи від аналітичної філософії аналізують мову, яка виражає досвід людини, точніше, здійснюють логічний аналіз мови досвіду. Можна стверджувати, що як перші, так і другі наштовхуються на трансцендентальні умови існування світу та досвіду. У неявній формі ці межі вже засвідчував І. Кант, коли казав, що його дивують дві речі: зоряне небо над його головою і моральний закон всередині нього. Аналітична онтологія, як і аналітична епістемологія, найбільше що може зробити, так це те, що відкриють трансцендентальні межі як світу, так і досвіду. Л. Хвістек писав у своїй книзі “Про межі науки” про схематизацію світу та досвіду наукою, яка не виходить за межі трансцендентальних схем. Аналітична філософія, яка за своєю методологією наближається до природничих наук, досліджує саме зміст цих трансцендентальних схем, які можна класифікувати та аналізувати. Тому важливою для наукової філософії стає логіка, адже без логіки жодна наука неможлива. Тому не дивно, що серед представників польської аналітичної філософії багато логіків та математиків. Відомо, що вони не толерують “філософське теоретизування” і відкидають його “глибину”, яка залишається темною та неясною. Вони прагнуть досягти ясності та точності у висловлюваннях. Т. Котарбінський, наприклад, вважав, що треба взагалі відмовитися від поняття “філософія” і замінити назву кафедр філософії на назви “кафедра етики”, “кафедра естетики”, “кафедра логіки” тощо, оскільки жодної філософії немає, а є окремі філософські науки.

Деякі з представників львівсько-варшавської школи називали себе “апостатами філософії”, заявляючи тим самим про те, що не належать до спекулятивної, метафізичної філософії.

Добре це чи погано? Ще І. Кант вважав, що філософії як такої не існує. Філософії навчити неможливо. Навчити можна лише філософуванню, яке є завданням розуму: “Тож зі всіх наук розуму (апріорних) можна навчити лише математики, але не філософії (хіба тільки історично); а що стосується розуму, навчити можна щонайбільше тільки філософуванню”. Що таке філософування? Це вираження думок у певній, логічній, а тому несуперечливій формі. Наука ґрунтується на логіці та математиці; без них не було б науки. Отже, філософування також повинно ґрунтуватися на них, якщо хоче бути науковим.

До філософії як науки людина намагається наблизитися різними шляхами, але ще не існує науки, яка б називалася філософією. “Можна навчати тільки філософуванню, тобто вправляти талант розуму в простеженні його загальних принципів на певних наявних (у нашому розпорядженні) дослідах, проте завжди зберігаючи право розуму досліджувати самі ці принципи в їхніх джерелах і підтверджувати або відкидати їх” (І. Кант). Ці загальні принципи розуму можна віднайти в логіці та математиці. Тому наукова онтологія та епістемологія є вираженням саме його логічно-математичних основ, що здатне схематизувати та класифікувати фізичний світ, а також давати визначення фізичним об’єктам. Звідси, наприклад, походить реїзм Т. Котарбінського.

У другій частині “Впливи і співвідносності” автор детально аналізує впливи А. Майнонга на польську філософію загалом та Г. Шольца на львівсько-варшавську школу зокрема. Польські філософи активно коментували та критикували основні ідеї А. Майнонга, особливо його онтологічні, семіотичні та психологічні ідеї. Щодо Г. Шольца, то його ідеї антиспекулятивного дедуктивізму, антидогматичного консерватизму, антиконструктивістського реалізму та антигіпотетичного ілюмінаціоналізму мали значний вплив на польських філософів, зокрема на представників ЛВШ. Наприклад, Я. Лукасевич був у дуже близьких стосунках з Г. Шольцем, як і Т. Котарбінський.

У третій частині “Постаті і доктрини” проф. Я. Ядацький детально описує систему поглядів представників ЛВШ та тих польських філософів, які, так чи інакше, були знайомі з методами наукової філософії цієї школи й використовували їх для побудови власних світоглядних систем. Розпочинається розділ з аналізу описової семіотики К. Твардовського та її метафізичної основи. Також автор книги розкриває погляди Л. Хвістека на мову. В. Татаркевич також опиняється в центрі уваги проф. Я. Ядацького. Його автор вважає не лише видатним істориком філософії, але й етиком та естетиком, який користується аналітично-ретроспективним методом у своїй науковій діяльності. Розглянувши творчі здобутки В. Татаркевича, автор книги переходить до розгляду метафізики та семіотики Т. Чезовського. І завершується цей розділ презентацією філософії мови Р. Інгардена та розглядом “архітектонічного стилю” філософії Я. Саламухи, римо-католицького священника, який був одним із найвідоміших представників “краківського кола” теологів.

Отже, книга проф. Я. Ядацького є чудовим джерелом з історії польської філософії і буде надзвичайно корисна українським читачам, особливо зі Львова, бо саме в ньому жили і творили представники Львівсько-Варшавської школи. Також в цій книзі демонструються особливості наукової філософії та її методології, яку можна застосовувати до вирішення будь-яких філософських та теологічних проблем.